

Systematiskt kvalitetsarbete i förskolan – NCS utbildning för språk-, läs- och skrivutvecklare i förskolan, september 2017

Pass 1, 10.45-12.00:

Systematiskt kvalitetsarbete – vad är det?

Pass 2, 13.00-14.15:

Uppföljning, utvärdering och analys – några principer och metoder!

Pass 3; 14.45-16.15

Det systematiska kvalitetsarbetet och rollen som språk- läs- och skrivutvecklare i förskolan

jan.hakansson@lnu.se

0708-342498

Kvalitetsarbetets syfte

”Syftet med det systematiska kvalitetsarbetet är att säkra och ge underlag för att de nationella målen ska uppnås.

Huvudmannens ansvar för utbildningens genomförande innebär att se till att det vidtas åtgärder för förändring och förbättring, när brister synliggörs via det systematiska kvalitetsarbetet.”

(www.skolverket.se/skolutveckling/kvalitetsarbete)

Grunddrag i ett systematiskt kvalitetsarbete

Rutiner och strukturer som visar:

- Vilka nationella mål (i läroplanen) eller andra mål som står i fokus (*innehåll*).
- Vilka verktyg och underlag som används, t.ex. självvärderingar, enkäter, intervjuer, betygs- och provresultat osv. samt sättet att analysera och dokumentera (*metoder för uppföljning och utvärdering*).
- När och hur det systematiska kvalitetsarbetet kommuniceras och vem som ansvarar (*process*).

(jfr Håkansson, 2013; www.skolverket.se)

Centrala kvalitetskrav i alla skolformer!

Mål och riktlinjer i läroplaner

- Normer och värden
- Kunskap, utveckling och lärande
- Ansvar och inflytande
- Samverkan fsk/sk och hem
- Övergång och samverkan
- Skolan, omvärlden och utbildningsval
- Betyg och bedömning
- Rektorns och fskchefens ansvar

Förutsättningar för genomförande

- God miljö för lärande
- Personal
- Organisation
- Resurstilldelning

Varför så viktigt med uppföljning och utvärdering i förskolan (Lpfö 2.6)?

- Betydelse för barns utveckling och lärande.
- Betydelse för förskolans utveckling.
- Genom dokumentation, uppföljning och utvärdering urskilja aspekter i verksamheten som har betydelse för barns välbefinnande, lek, utveckling, lärande och förändrade kunnande.
- Läroplanens mål är utgångspunkten för allt kvalitetsarbete i förskolan!

Vad vet vi om värdet av systematiskt kvalitetsarbete (vetenskaplig grund I)?

- Rektorer i framgångsrika skolor samtalar oftare om resultat och skolutveckling (Ärlestig, 2008; 2010).
- Potential för lärande genom SKA men kräver särskild ledarkompetens (Håkansson, 2006; 2016; 2017).
- Balansen mellan administrativa och pedagogiska behov en nyckelfråga (Lundahl, 2006).
- Skolor med utvecklat självvärderingsarbete uppvisar högre kvaliteter i undervisnings- och lärandeprocesser (Hofman m.fl., 2009)

Vetenskaplig grund (II) i det systematiska kvalitetsarbetet – generella aspekter

- Att vara informerad om forskning
- Att utveckla ett forskningsrelaterat förhållningssätt genom utbildningsinsatser
- Att använda forskningsresultat i sitt förbättringsarbete och i den dagliga undervisningen
- Att iscensätta ett interaktivt och löpande samspel mellan forskning och beprövad erfarenhet i det konkreta utvecklingsarbetet genom t.ex. kollegialt lärande

(jfr Håkansson & Sundberg, 2016)

Likheterna med vetenskaplig metod (vetenskaplig grund III)

Systematiskt kvalitetsarbete som ett undersökande förbättringsarbete utifrån vetenskaplig metod:

- Urval
- Datainsamling
- Analyser
- Slutsatser

Målen är viktiga – men vilka?

- Enligt skollagens 4 kap. 5§ ska inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet vara att de nationella målen uppfylls.
- Förskolan har 30 mål och 53 riktlinjer
- Vilka nationella mål och riktlinjer ska kontinuerligt följas upp (t.ex. med tanke på språk- läs- och skrivutvecklingen hos barn och elever?)

Målen viktiga II – men varför?

”Om man inte vet vart man ska, är det ingen idé att skynda sig. Man vet ju ändå inte när man är framme”.

Nalle Puh

Målen viktiga III – men varför?

Alice: ”Vill du vara snäll och tala om hur jag ska gå för att komma härifrån.”

Katten: ”Det beror mycket på vart du ska.”

Alice: ”Det betyder inte så mycket vart.”

Katten: ”Då kvittar det åt vilket håll du går.”

Ur Lewis Carroll, *Alice i underlandet*

Förskollärare ska ansvara för ...

... att dokumentation, uppföljning, utvärdering och analys omfattar hur läroplansmålen integreras med varandra i det pedagogiska arbetet (Lpfö 98, s. 15).

Kan man tänka så här?

Det finns en punkt där alla mål möts!

OBS! Ansvarsfördelningen arbetslag, förskollärare, förskolechef

Vilka mål väljs ut i förskolans kvalitetsarbete?

Exempel från forskning kring förskolechefers ledning av SKA:

- Barns lärprocesser och intressen som utgångspunkt för dokumentation och jämförelser med läroplanen
- Balansen mellan helhet (alla läroplanens mål) och delar (urval av läroplansmål som vägleder dokumentationen)
- En lösning: Urval av mål från varje innehållsrubrik i läroplanen 2.1-2.3
- Medvetenhet om hur urvalsfrågan kan hanteras
- I enstaka fall styrning från huvudmannen

Håkansson (2016). Organising and Leading Systematic Quality Work in the Preschool – Preschool Managers' Perspectives. *School Leadership & Management*, 36 (3): 292-310.

Att leda systematiskt kvalitetsarbete i förskolan

Att hantera form och innehåll (administration och pedagogik) – en utmaning!

”Vi har haft så många kvalitetsarbeten och olika hjul. Varje gång tar det halva tiden att fatta vad man ska göra och sen har det kommit nya ... nu är det det här. Nu är vi inne på tredje hösten med detta och då blir man inte så fast vid formuläret utan blir mer fokuserad på innehållet” (förskolechef 1).

Håkansson (2016)

Den övergripande organisationen och styrningen av det systematiska kvalitetsarbetet

- Alla förskolor har någon form av kontinuerlig dokumentation, planer, reflektionsdokument som SKA bygger på.
- Den tidsmässiga (och ibland även den innehållsmässiga) styrningen finns vanligen i någon form av årshjul.
- Om man arbetar projekt- eller temainriktat kommer innehållsstyrningen ”bakvägen”, dvs. man undersöker i efterhand vilka läroprocesser som kan knytas till målområden i Lpfö.
- Organisatoriskt styr och leder förskolechefen genom olika grupper. Ett flertal olika namn på grupper som på ett eller annat sätt genomför och kommunicerar runt SKA.

(Håkansson, 2016)

Att förstå meningen med SKA – en utmaning

”Har inte personalen förstått kopplingen mellan det systematiska kvalitetsarbetet och den dagliga verksamheten kan här uppstå en kamp för att man inte vill göra detta och att man gör utan mening och detta skapar inte framgång i verksamheten eller för den enskilde individen” (förskolechef 2).

”Många har jobbat länge och alla har inte förstått det nya uppdraget. Man känner sig som en idiot och det går ut över arbetet med barnen. En form av tillkortakommande – att man inte är good enough. För mig är det ändå viktigt att i text skriva ner hur man tänker” (förskolechef 3).

(Håkansson, 2016)

Arbetet med målen bedrivs på ...

- Huvudmannanivå (politik, styrelse, förvaltning)
- Enhetsnivå (förskola, förskolechef)
- Arbetslagsnivå
- Gruppnivå (t.ex. undervisning i förskolan)
- Individnivå (t.ex. dokumentation av varje barns utveckling)

Principer för konkretisering av mål se Håkansson (2013, s. 23-55)

Det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå

- En samlad bild av utbildningens kvalitet inom huvudmannans verksamhet.
- Uppföljning och analys av kunskapsresultat, övriga läroplansmål och bestämmelser, men också analyser av
 - variationer mellan enheternas resultat och måluppfyllelse,
 - likvärdigheten i skolors bedömning och betygssättning,
 - hur organiseringen av förskole- och skolenheter påverkar måluppfyllelsen och
 - hur resurs- och ledningssystem påverkar måluppfyllelsen

(jfr Skolverket, 2012)

Att diskutera!

- Hur uppmärksammas språk-, läs- och skrivarbetet i det systematiska kvalitetsarbetet på:
 - huvudmannanivå (politik, styrelse, förvaltning)?
 - enhetsnivå (förskola, avdelning)?

Fundera på:

- Vilka mål som väljs ut!
- Vilka uppföljningar och utvärderingar som sker!
- Vilket utvecklingsarbete som pågår!

Kommentera kort (140 tecken) från er diskussion: Använd länken <https://todaysmeet.com/SLS28sep>

Pass 2, 13.00-14.15:
Uppföljning, utvärdering och analys –
några principer och metoder!

Viktiga begrepp – uppföljning och utvärdering (i förskolan)

- *Uppföljning*, dokumentation och analys av varje barns utveckling och lärande, men även uppgiftsinsamling mer allmänt (enkäter, självvärderingar, samtal etc.) – **uppföljning neutral och beskrivande**
- *Utvärdering* av hur väl förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med målen – **bedömning av av kvaliteter i den pedagogiska praktiken**

(Jfr Lpfö -98, rev. 2010; Håkansson, 2013)

Förutsättningar för analys – hur kan läroplanen tolkas?

Analys av

... hur barns **förmågor** och **kunnande** kontinuerligt **förändras** inom **målområdena** ...

Dvs. jämförelser över tid av t.ex. barns ord och handlingar inom specificerade målområden

OCH

... **förutsättningar** för utveckling och lärande som förskolan bidrar med.

Dvs. Kvalitetsbedömningar av t.ex. förutsättningar, organisation, struktur och genomförande inom samma specificerade målområden (jfr Lpfö s. 15)

Barns förändrade kunnande – forskare undersöker

T.ex. kvalitativa ”språng” i barns agerande vid sagoläsning:

1. Uppmärksamhet
2. Agerande
3. Inferens och utvidgning
4. Integration

I förskolor med hög kvalitet fler observationer av ”avancerade” kategorier (3 och 4)

(Sheridan, Pramling & Johansson, 2011)

Lärarens agerande vid bokläsning – forskare undersöker

- Läsa texten precis som den är
- Berätta innehållet
- Dramatisera läsningen med rösten
- Läsa och involvera med frågor och utvecklingar, anpassade till respektive barn

Lärarens sätt att läsa påverkar barns språkutveckling!

(Sheridan, Pramling & Johansson, 2011)

Kvalitetsbedömningar av verksamheten inom specifika områden i relation till befintlig dokumentation om barns utveckling och lärande

Skolverkets material BRUK för självskattning t.ex. av arbetet med språkutveckling:

Vi låter barnen regelbundet lyssna till berättelser, själva berätta och associera fritt samt tillsammans med andra skapa berättelser (BRUK 3.6.4).

Stämmer: inte alls, till viss del, till stor del, helt

Vi ger barnen regelbundna tillfällen att tillsammans med andra barn och med vuxna samtala om böcker och bilder, ställa frågor, kommentera och ta del av andras uppfattningar (BRUK 3.6.5).

Stämmer: inte alls, till viss del, till stor del, helt

Kvalitetsbedömningar av verksamheten inom specifika områden i relation till befintlig dokumentation om barns utveckling och lärande

SKL:s material SAMSA för självskattning av t.ex. språk och kommunikation:

Låg nivå	Mellannivå	Hög nivå
Språkutveckling ses i första hand utifrån språkproduktionsperspektiv; grammatisk form, ordförråd	Barnens språkliga medvetenhet främjas liksom deras intresse för symboler och skrift. Dialog, argumenterande och förhandlande uppmuntras ... osv	Språk och kommunikation samt läs- och skrivutveckling utmanas medvetet utifrån barnens intressen och förmågor och utnyttjar medvetet olika språkgenrer. Osv
Lärmiljö	Lärmiljö	Lärmiljö
Arbetsätt	Arbetsätt	Arbetsätt
Dokumentation och uppföljning	Dokumentation och uppföljning	Dokumentation och uppföljning
Delaktighet	Delaktighet	Delaktighet
Helhet - läroplan	Helhet - läroplan	Helhet - läroplan

Uppföljning blir resultat

- 1) Våra observationer visar att barnen vid utelek väljer att leka ...
- 2) Självvärderingen visar att vårt stöd till barnens språkutveckling förändrats ...
- 3) Intervjuerna med barnen om naturtemat visar sammantaget att de tycker om att ... , att de lär sig ...
- 4) Föräldrasamtalen visar att stödet för vår inskolningsmodell är starkt. Den kritik som finns handlar om att ...

Förskolans utvärdering

Förskolans bidrag till t.ex.:

- 1) Barns utelek
- 2) Barnens språkutveckling
- 3) Barns lärande och intresse för naturvetenskap
- 4) Relationen förskola-hem

Låg kvalitet

Hög kvalitet

I relation till de nationella målen (och riktlinjerna)

Forskning kring att leda systematiskt kvalitetsarbete och analys i förskolan – några inblickar

Håkansson (2016). Organising and leading systematic quality work in the preschool – preschool managers' perspectives. *School Leadership & Management* 36 (3), 292-310.

Att dokumentera barns utveckling och lärande – HUR och NÄR?

- ”Frihet” och variation i sätten att dokumentera: anteckningar med papper och penna, film, intervjuer, pedagogisk dokumentation, foto, loggböcker, reflektionsdokument, bilder + text, pärmar, lappar
- Att se förändrat kunnande hos barnen – en utmaning men ...
- Vissa förskolor redovisar framsteg i att se förändring i barns förmågor och kunnande genom dokumentationen (främst på gruppnivå, ev. också individnivå)
- Kontinuerlig dokumentation en ambition – men koncentration inför utvecklingssamtal och förutbestämda perioder av tematiskt arbete eller projektorienterat arbete. (Håkansson, 2016)

Hur synliggöra ”den omärkliga” förändringen i barns kunnande?

*”Det som måste till är en kunskap och medvetenhet kring hur vi dokumenterar och synliggör ett utgångsläge i barnens kunnande/lärande för att ha något att jämföra med och kunna se om det skett någon ökad kunskap eller i utvecklingen. Det glömmer vi lätt. Det är därför det är så svårt att utvärdera och följa barnens lärprocesser, vi har inget utgångsläge. Jag tror det beror på en rädsla för att vi hamnar i bedömning av barn”
(förskolechef 4).*

(Håkansson, 2016)

Vad är analys?

- Analys = att lösa upp; grundligt undersöka delarna
- Syntes = att sätta samman till en helhet = ny kunskap

Möjliggör upptäckten av innehåll, delar och helhet.

- Reflektion = återspeglning; eftertanke

Innebär en begrundan av de konsekvenser olika handlingar kan få.

Två objekt/komponenter i analysen

-
- Dokumentation om barns utveckling och lärande
 - Jämförelser över tid av barns utveckling och lärande
 - Analys av barns förändrade kunnande

-
- Dokumentation om verksamhetens kvalitet
 - Jämförelser över tid av verksamhetens kvalitet
 - Analys av hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att lära och utvecklas i enlighet med läroplanens mål och intentioner

(Minst) tre nivåer i analysen

- Arbetslagets analys och bedömning ...
- Förskolans analys och bedömning ...
- Huvudmannens analys och bedömning ...

OBS! fortfarande utifrån att ”... varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras ...”

Olika analysformer i relation till underlagen!

Att jämföra: t.ex. barns förmågor och kunnande vid olika tidpunkter (i relation till utvalda målområden).

Att tolka: t.ex. barns kvalitativt olika sätt att agera och kommunicera (i relation till utvalda målområden). Jfr begreppen GÖRA, VETA, KUNNA, FÖRSTÅ

Att förklara: t.ex. hur förskolans insatser (förutsättningar och genomförande) kan ha inverkat på barns utveckling och lärande enligt ovan.

Att problematisera: t.ex. relatera till forskning; upptäcka motsägelser; ställa sig nya frågor

Att diskutera!

- Läs igenom självvärderingsmaterialen kring språkutveckling från Skolverket och SKL.
- Diskutera i gruppen:
 - hur relevanta kriterierna är!
 - om något saknas eller kan tas bort!
 - hur de används eller kan användas!

Övergripande analyser och kvalitetsbedömningar av förskolans verksamhet

- Särskiljande och begränsande miljöer (låg kvalitet)
- Barncentrerade förhandlingsmiljöer (god kvalitet)
- Utmanande och lärandeorienterade miljöer (hög kvalitet)

(jfr Sheridan, Pramling, Johansson, 2011, s. 141-144)

- Särskiljande och begränsande miljöer (låg kvalitet) = alltför strukturerad eller ostrukturerad; antingen barn- eller vuxeninitierad; lärare och barn i olika världar; otydliga mål, regler och rutiner styr; "görakultur", abdikerat från sin lärarroll; straff och belöning; barnen är "problemet"
- Barncentrerade förhandlingsmiljöer (god kvalitet) = barn leker tillsammans men utvecklas socialt med hjälp av lärarna; strävan efter att möta barnens livsvärldar; respektfullt bemötande, tillåtande och öppet klimat, samspel och kommunikation; fokus på barns sociala utveckling; frånvaro av medvetna lärandetillfällen och utmaningar utifrån läroplanen
- Utmanande lärarorienterade miljöer (hög kvalitet) = tillåtande och öppet klimat präglad av interaktion, kommunikation och utmaningar; mål och lärandeorienterad verksamhet; lärarna har valt tydliga lärandeobjekt, detta styr val av innehåll och aktiviteter; planering av lärare och barn gemensamt, överenskommelser om teman och aktiviteter; omsorg, lek och lärande integreras som leder till progression; fokus mot vad det innebär att kunna något

Pass 3; 14.45-16.15

Det systematiska kvalitetsarbetet
och rollen som språk- läs- och
skrivutvecklare i förskolan

Uppföljningen

Exempel på områden att följa upp:

- Förskollärares kompetens och behov av kompetensutveckling,
- Förskollärares språk- och kommunikationsutvecklande arbete,
- Barns läs- och skrivutveckling,
- Samarbeten, t ex mellan förskollärare och bibliotek.

(jfr Skolverket, 2013, s. 11)

Att planera uppföljning – diskussion/workshop

Vad vet vi om:

- Förskollärares kompetens och behov av kompetensutveckling,
- Förskollärares språk- och kommunikationsutvecklande arbete,
- Barns läs- och skrivutveckling,
- Samarbeten, t ex mellan förskollärare och bibliotek,
- Andra relevanta områden?

Vad behöver vi veta mera om? Hur ska detta göras (urval, målgrupper, metoder för datainsamling, dokumentation och analys etc)?

Vilka förutsättningar finns att genomföra uppföljningen (tid, resurser, kompetens etc)?